

A KÖZÉPISKOLAI TANÁROK KÉPZÉSÉRŐL.*

Az utóbbi években a középiskolák kérdése állandó vagy legalább folyton ismétlődő fölszólalások, tárgyalások, vitatkozások tárgya a napi sajtóban, folyóiratokban és tanácskozmányokban egyaránt; egy új, jövőendő középiskola képe nem domborodik ki határozottan a nyilatkozatokban, de végig vonul rajtok az elégtelenség a mostani állapottal; majd a középiskolai oktatás céljának helyességét, majd a tanulmányok terjedelmét kifogásolják, mások ismét az oktatás sikertelenségét vagy nem kielégítő sikerét avagy a tanulók túlterheltségét hangoztatják.

E gáncsok, melyeknek, legalább részben, jogosultságát nem akarom kétségbe vonni, egyrészt a szervezetet, másrészt a kivitelt, illetve a végrehajtó közegeket gyűjtő név alá sorolva: a tanárokat illetik.

A szervezettel ez alkalommal tüzetesebben nem kívánok foglalkozni, de hosszú tapasztaláson szerzett tudásból kifolyólag ki kell nyilvánítanom, hogy az, elfogadva az alapul szolgáló elveket, eltekintve egyes kevésbé lényeges részletektől, céltudatosan concipiált, tagjaiban összefüggő, rendszeres következetességgel alkotott egész.

Am a szabályokba szorított szervezetnek életadói, az iskolai élet legfontosabb tényezői a tanárok, az iskola sorsa nagyrészt az ő kezökbe van letéve, az oktatás és nevelés sikere vagy eredménytelensége jobbára az ő működésöktől függ. Minthogy pedig minden élethivatás gyakorlására kellő előkészület szükséges, a tisztelt Társaság engedelmével legyen szabad a középiskolai tanárok képzettségéről, illetőleg képzéséről néhány szerény nézetemet jeleznem; talán ki fog tűnni, hogy középiskolai oktatásunk kérdései körében mily fontos helyet foglal el a tanárképzésé, s hogy közte és a középiskola működése ellen hangoztatott panaszok közt igen is szoros összefüggés van.

A magyar középiskola jelen állapota nem fokozatos fejlődés eredménye; a negyvennyolcz előtti középiskolát az ötvenes évek-

* Felolvasta a szerző a «Magyar Pædagogiai Társaság»-nak f. é. január hó 19-én tartott évi nagygyűlésén.

ben az osztrák váltotta föl, elütő szervezettel, fölosztással s idegen tendenciával; a hatvanas években, mint sok egyéb intézményt, ez iskolai intézményt is recipiáltuk, először is irányzatosságát mellőzve, majd többnemű kísérlet utján egyik-másik részében módosítva, míg végre egységes terv szerint, kezdetől folytonosságban végig vonuló tanfolyammal, lehetőleg a hazai viszonyok követelményeibez alkalmazottan megszületett a szervezet, mely sanctiót az 1883-iki törvényben nyert, s mely lényegében még ma sem változott. De az intézmény életrealóságának bizonyítására értő és buzgó tanárookra van szükség, s nekem úgy tetszik, hogy a középiskolai szervezet tökéletesbedésével, az intézetek számának emelkedésével s s mind terjedtebb s fokozottabb követelményekkel szemben kellő számú, rátermett tanár képzésére nem fordított elég gond.

Melyek azok a kellékek, melyek a mi középiskolai szervezünket tartva szem előtt, a tanárt, mint olyat tisztelték kellő ellátására alkalmassá teszik?

Általános műveltség, bizonyos szaktárgycsoportban (legalább két önálló tárgyban) beható tudományos készültség s tehetség, ennek a középiskola keretéhez mértén közlésére, végre didaktikai és pædagogiai jártasság.

Ha most azt vizsgáljuk, mielő előkészületű vagy képzettségű tanerők alkotják középiskolai tanári testületeinket, azokat a következő kategoriákba fogjuk sorolhatni:

1. azokra, kik a középiskolai törvény életbe lépte előtt legalább három évig rendes tanári czímmel működtek nyilvános intézetben;

2. olyanok, kik a kötelező egyetemi tanfolyam befejezte után, de a specialis tanárképzői gyakorló látogatása nélkül szabályszerű tanári képesítő vizsgálatot tettek;

3. oly képesített tanárok, kik mint jelöltek a tanárképző-intézet gyakorlataiban is részt vettek.

Ezekhez csatlakoznak, az utóbbi időben, fájdalom! mind növekedő számmal

4. olyanok, kik tanári oklevél nélkül, nem ritkán tanári alapvizsgálat vagy épen csak pár évi egyetemi tanfolyam látogatása után léptek az iskola padjai elébe.

Megfelelnek-e, megfelelhetnek-e ezek mind a tanári tiszt főnt előadtam kellékeinek? Szükségtelen talán megjegyezni,

hogy e helyt csak a meglevő állapotot vázolom s távol áll tőlem személyekre vonatkozni vagy épen mulasztással vádolni őket, mert hiszen nem ők, hanem a viszonyok, gyakran a kényszerűség szülték az állapotot.*

Lássuk elsőben is az utolsó pontban foglalt tanerőket. Az a tanár, ki tárgyában való teljes képzettség nélkül, tanítási gyakorlottság nélkül tanítani, a ki a nevelés elveinek ismerete nélkül nevelni akar, annak munkája a legnagyobb buzgalom s szorgos felügyelet s útbaigazítás mellett is csak kísérlet, a legjobb esetben félmunka lesz. Nem biztató állapot az, mikor egy intézet tanári testületének fele nem képesített tanerőkből áll, sőt van intézet, melyben az igazgatón kívül egy okleveles tanár sem működik. Valóban, a tanárképzés hiányai közül a legnagyobb, a legaggasztóbb a képzett tanárok hiánya, a melyen közoktatási kormányunknak minden rendelkezésre álló eszközzel, nagy áldozatok árán is sürgősen segítenie kell.

Az elismert tanárok jó része gyakorlati tanférfiu, de egy nagy rész nem részesült rendszeres elméleti, tudományos oktatásban, a tudományos vívmányok haladásával nem tartott lépést, s az autodidaxis nyomán maradt hiányok pótlására, maguktól fejlődő ferdeségek kiigazítására célravezető intézkedések által tudtommal nem fordíthatott elég gondot.

Nem szólok azokról a tanárokról, kik a tanárképző-intézet által nyújtott előnyök fölhasználása nélkül végezték tanulmányukat s szereztek oklevelet, mert képzésök esetleges fogyatékoságát magyarázza a fejlődésök kiegészítésére kínálkozó eszközök felhasználásának elmulasztása, — hanem áttérek azokra a tanárookra, kik a hivatásuk kellő betöltésére vezető képző eszközök mindegyikét fölhasználták, illetőleg a szorosabb értelemben vett középiskolai tanárképzésre.

A hatvanas években, a mikor a magyar középiskola újra, vagy újonnan való megállapítását célzó törekvések kezdődnek, a tanárképzés feladata kizárólag az egyetemre, illetőleg annak bölcsészeti facultására háromlott.

* Az 1893/4. tanévben az összes középiskolákbn a torna- és bejáró tanárokon kívül a rendes tárgyakat tanító tanárok száma volt: 2089: ezek közül állami okleveles rendes tanár 1332, felekezeti okleveles rendes tanár 141, elismert rendes tanár 280, okleveles helyettes 67, nem okleveles helyettes 269.

Az alkotmányos æra kezdete után az intéző körök csakhamar felismerték az eddigi képzés elégtelen voltát, s igyekeztek az észlelt hiányok pótlására módokról gondoskodni.

Az első mód tanárjelöltek, illetőleg tanároknak külföldi egyetemekre küldésében kínálkozott, ezeknek feladatukká tétetett tudományos ismereteik kiegészítése, de egyszersmind a tanárképzés specialis intézményeinek a művelt nyugati államokban tanulmányozása.

Hogy mily sikeres volt ez intézkedés, mutatja az a körülmény, hogy már 1870-ben a budapesti egyetem bölcsészeti kara és az újabb időben egyetemi rangra emelkedett műegyetem bölcsészeti s általános műtani szakosztályai mellett külön tanárképző-intézet felállítására határozatotott el, az előbbi gymn. tanárjelöltek részére öt szakosztálylyal (ó-class. nyelvészeti s irodalmi, történelem-földrajzi, mennyiségtan-természettani, természetrajzi s nevelés-oktatástani), az utóbbi reáliskolai tanárjelöltek részére négy szakosztálylyal (mennyiségtani és leirati-mértani, természetani, vegytani, természetrajzi).

Figyelmet érdemel ez alapvető szabályzatokban a tanárképző-intézet céljának meghatározása a következő szavakban:

«Célja azon egyetemi (műegyetemi) tanulókat s egyéb tanárjelölteket, kik középtanodai tanárságra készülnek, a szükséges előismeretek igazolása után választott szaktanulmányokban s azok módszertani kezelésében alaposan kiképezni s őket tudományos öntevékenységre ösztönözve, arra kepesíteni, hogy tanári hivatásuknak mind tudományos készségük, mind a tudománynak módszertanilag helyes kezelése által minél fökéletesebben megfelelhessenek.» Ebben a definitióban mindaz befoglaltatik, a mit a tanárképző működésétől a középiskolai tanárok képzését illetőleg várni lehet s a tanrend, mely az egyes szakosztályok feladatát határozza meg közelebről, egyes részletek leszámításával, a cél biztosítására elegendő. 1871/2-ben a pædagogiai szakosztály, melynek tanrendje a következőket szabja elő: 1-ször elméleti előadások a pædagiából, módszertanból; pædagiologia történelméből, 2-szor írásbeli dolgozatok készítése, 3-szor előadások tartása, 4-szer a budapesti középiskolák látogatása, sőt itt gyakorlati tanítás — működési tere bővül a külön gyakorló-iskolával. 1873/4-ben egyesítetik a gymnasiumi és reáliskolai tanárképző három szakosztályban (a nyelvészet-történelmi, az egyes tudományi szakok

szerint három csoportban, a mennyiség-természettani öt csoportban s a nevelés-oktatástani), az eljárást az átmeneti 1873/4. évre külön miniszteri szabályzat állapítja meg.

Ez a szabályzat, mely a közoktatási miniszter jóváhagyása alá tartozó tanterv készítésével a képezdei tanártestületet bizza meg, egyszersemind kitűzi, hogy «a tanterv megállapításánál alapelveül szolgál az, hogy kezdetben az elméleti és gyakorlati oktatás középpontját a szorosán vett szaktárgy oly terjedelmű s módorú kezelése képezze, mint a milyen a középtanoda közvetlen érdekeinek s igényeinek megfelel, s hogy továbbá, miután a tanárjelölt az illető tudomány alapelveit s sarkalatos tanait azok rendszeres összefüggésében s egymáshoz való vonatkozásában tisztán felfogta s megértette s miután a középtanodai oktatás érzékítésére szükséges kísérletek előkészítésében és végrehajtásában vagy egyéb mutatóványok összeállításában a kellő ügyességet megszerezte, szóval miután a tovább építésre megkívántató szilárd alap már meg lőn vétvé, csak akkor emelkedjék az oktatás azon magasabb színvonalára, melyen a tanárjelölt a valódi tudomány forrásaival közelebről megismerkedvén, azokból nem csak új, eddigelé reá nézve érthetetlen igazságokat tanuljon meríteni, hanem saját ismeretkörének támogatására hathatós ösztönt, tudományos elvek feszegetésére s önálló nyomozások tételére, buvárlati szellemet s képességet is szerezzén.»

Ugyanezen szabályzat egyik pontja határozza meg a tanárképző-intézet s az egyetem közt fönnálló kapcsolatot ily módon: «e tanárképezde a tudományegyetemet s műegyetemet saját oktatási céljaira annyiban használja föl, a mennyiben *a*) az előadások hallgatására nézve, melyek az egyetemi vagy műegyetemi időszak tanrendből a képezdei tanterv követelményeivel megegyeznek, az illető főtanintézethez utalja növendékeit s a képezdében csak ezen előadások netaláni kiegészítéséről vagy a kívánt gyakorlatokról gondoskodik, s *b*) az elméleti s magasabb irányú egyetemi s műegyetemi kollegiumok hallgatására kötelezi növendékeit.»

E határozmányok, melyek, miután a kolozsvári egyetem mellett a tanárképző-intézet szervezésén s a budapesti egyetem bölcsészeti fakultásában néhány szakszerű szeminarium felállításán kívül e téren lényegesebb módosítás nem történt, egészben véve mai napig érvényben állanak, világosan mutatják az inten-

tiót, mely annak idején az intéző körököt a képző-intézet felállításánál vezette.

A külföldi hasonnemű intézetek tanárképzőnk szervezetéhez irányadó mintául nem szolgáltak. Németországban önálló tanárképző alig létezik. A fejlett tudományos élet s a megszilárdult középiskolai tanítási gyakorlat ilyenmű intézet felállításának szükségét nem érezte, legfeljebb egyes tanárok didaktikai s pädagogiai fejtegetésekre fordítanak néhány előadási órát. Magam is résztvettem egy neves philologus «Pädagogisches-Seminar-Colleg» czimű előadásain, melyekben általános neveléstani elvek fejtegetésén, egyes didaktikai s pädagogiai, különösen fegyelmezési esetek közös megvitatásán kívül alig fordult elő nevezetesebb momentum. A németalföldi egyetemek mellett fennálló képzőintézet szervezete elütő a mienkétől. Legtökéletesebb, mintaszerű tanárképző-intézet a párisi «école normale supérieure». Az intézet két osztályból áll (des lettres et des sciences): egy úgynevezett irodalmi s egy tudományosból, viszonyaink szerint szólva: egy nyelvészet-történelem-bölcsészeti s egy mennyiségtan-természettudományi osztályból, mindegyik osztály tanfolyama három évig tart, a tanterv, természetesen a francia viszonyokhoz alkalmazottan, előadásokat, írásbeli dolgozatokat s a növendékek öntevékenységét fokozatosan igénybe vevő gyakorlatokat szab elő. A jelöltek a második év végén a facultás előtt licentiatusi vizsgát tesznek, a harmadik év leginkább a gyakorlati tanítás elsajátítására (egy lyceumok s collegiumok látogatására is kiterjedve) és a faculté des lettres előadásain való részvételtre is fordítatik.

Aligha nem ez intézet terve lebegett a mi tanárképezdénk létesítői szemei előtt a tervezet concipiálásánál. A mi képezdénk önálló intézmény kíván lenni, mely, mint szabályzata mondja, a tudomány- és műegyetemet saját céljaira felhasználja. De nekem úgy tetszik, hogy az évek folytán, legalább részben, egyetemi intézetté lett, s csak sajnálni lehet, hogy a szervezés után következő években az alapintentionak megfelelő tovább fejlesztés fönnakadt. Ha helyesen látom a dolgok állását, akkor a mi tanárképző-intézetünk két bajban szenved; az első az, hogy a tisztán középiskolai tanári seminarium sok tekintetben összetévesztetik, illetőleg összeegyittetik az egyetemi szakseminariummal, holott mindegyiknek külön rendeltetése van. Az egyetemi szakseminarium feladata tudományos buvárlati módszert követni, tudományos bu-

várlatok eszközzésére képesíteni, illetőleg azokat eszközölni: A középiskolai tanárképző a tudományos vizsgálatok kész eredményének a középiskolai oktatás keretében való értékesítését, a középiskolai tananyag egyes részleteinek épen a középiskola céljaira való tekintettel tárgyalását kell hogy főfeladatának tekintse; a kettő nem zárja ki egymást, de mindegyik önálló s a középiskolai tanárképzés sikeresebbé tétele érdekében az utóbbi irány külön tartását kell sürgetnünk. Tévedés külföldi, nevezetesen német példákra hivatkozni. Ott nincsenek tanárképzők, hanem majdnem kivétel nélkül egyetemi szakseminariumok, de vannak mintegy traditionalis, képzett középiskolai tanárok, a minőknek mi még, fájdalom, szükében vagyunk. Második fogyatkozása a mi tanárképzésünknek az, hogy a képezdei tanári testület, melynek joga s kötelessége a jelöltek tanrendjét, az egyetemen hallgatandó előadások tárgyát megállapítani, gyakran ezt azon egyszerű okból nem eszközölteti, mert a jelölt fejlődési fokához mért s képzéséhez szükségesnek ítélt tárgyak vagy egyáltalában, vagy a kellő időben nem adatnak elő. Nálunk ez a körülmény kétszeres súlyal esik a latba, mert tudományos irodalmunk, melyre a jelöltek, mint más szerencsésebb nemzeteknél, utalni lehetne, fölötte hézagos. Az egyetemi böcsészeti cursus négy évre terjed, a terjedtebb tárgykörök egyes disciplinái e négy esztendei, illetőleg nyolcz félévi tanfolyamba osztatnak be; de vannak alapvető tudományágak, melyeket a jelölteknek haladásuk lehetősége érdekében tudományos iskolai pályájuk kezdetén kell elsajátítaniok; így például a természetrajzos alig haladhat kellően tárgya specialis részleteinek tudományos fölfogásu előadásában, ha nincs tárgya egészéről tiszta fogalma. Ezért szükséges minden esztendőben az általános zoologia-, botanica- s mineralogiából előadásokat tartani. Mikép értse meg a philologus tanuló a tudományos critica vagy hermeneutica tanait, ha az összehasonlító nyelvészet vivmányain felépült grammatikát s a nyelv tudományos syntaxisát nem tudja. Azt hiszem, minden tárgykörben vannak ily alapvető ágak, melyek a sikeres továbbhaladást lehetségessé teszik vagy legalább is megkönnyítik; s melyek hallgatását ezért a tanári pályára lépőknek tanfolyamuk kezdetén lehetségessé kell tenni. Történhetik ez akár az egyetemi tanrend keretén belől, akár a külön tanárképzőben.

E tárgyakhoz tartozik a mi sajátos viszonyaink között még egy, melynek tekintetében sokszoros, mondhatnám állandó, még

pedig jogosult panaszok merülnek fel s ez a magyar stilisztika, melynek szükségességét a tudományos irodalom s a köznapi élet szempontjából nem szükséges bővebben fejtegetnem.

Az előadottak alapján tanárképzésünk várható reformja, illetőleg fejlesztése tekintetében kívánatosnak tartom, hogy a tanárképzés, illetőleg a tanárjelöltek tanulmányainak célirányos vezetése mindjárt e pályára lépésükkel kezdődjék s ez kísérje egész tanulói pályájukon, mely három szakra oszlik.

Az első, kétévi folyam az általános műveltség biztosítására, kiszélesítésére s a tudományos képzés alapvetésére szolgál. A megfelelő szaktanulmányokon kívül ez idő alatt kell elsajátítani a magyar nyelvet s irodalmat oly mértékben, mint azt a most divó tanári alapvizsgálat követelményei előszabják, a philosophiai tanulmányokat, melyek, úgy vélem, elméleti és gyakorlati szempontból tévesen csatoltattak a képzés ötödik évéhez, és legalább egy idegen kultúrnyelvet, de jóval fokozottabb mértékben; mint az most kívánatik.

A második, kétéves folyam a szaktanulmányok teljes befejezésének s e tárgyakból tartandó képezdei gyakorlatoknak van szentelve.

Mindkét tanfolyamban a kitűzött cél elérésére az egyetemeknek a tanárképzővel egyetértésben, karöltve kell közreműködni; a tanárképző azonban nem érheti be saját gyakorlataival, az ő tiszte egyszersmind a felügyelés, az egyöntetű vezetés, s az összes tanulmányok sikerének ellenőrzése.

A harmadik, egyéves folyam a pädagogiai elméleti tanulmányokra s a helyes tanítási és nevelési gyakorlat elsajátítására van szánva.

Ilyen vagy hasonló rendezés esetében a tanári képesítő vizsgálatok is nem lényeges változtatás, hanem egyes vizsgálati tárgyakban módosítás alá esnének; a lényegesebb ezek közül az, hogy az alapvizsgálat tárgyai bővülének az általános műveltség körébe tartozó philosophiai tárgyakkal, a szaktárgyak az eddig is megokolatlannak talált szétszakgatás megszüntetésével a szakvizsgálatra utaltatnának — az idegen modern nyelvi vizsgálat pedig alaposabbá, behatóbbá tétetnék.

Nem szóltam a tanárképzés fejlesztésével járó külső, de ép oly fontos — mert finanziaális — intézkedésekről, nem az internaturáról, mely a párisi école n. s.-nél oly fényesen bevált, mert

meg vagyok győződve, hogy tanügyi kormányunknál, mely a szükséglet fölismerése után a tanárképző-intézetet fölállította, annak fejlesztésére s középiskolai tanügyünk már-már megindult hanyatlásának megállítására is meglesz az érzék és a szükséges áldozatkészség.

HÓMAN OTTÓ.

TÉTELEK A TANÁRKÉPZÉSRŐL.

I. *A tudományos szakképzés az egyetem tiszte.* A középiskolai tanárképzéssel megbízott egyetemi tanárok gondoskodnak arról, hogy

1. a négyévi egyetemi tanfolyamban mindazok a kollégiumok megtartassanak, melyekre a tanárjelölteknek szükségök van (e célra összeállítják az egyes szakokból az elengedhetetlen kollégiumokat);

2. hogy az előadások, a mennyiben ez lényeges, a megfelelő sorrendben következzenek egymás után, különösen

3. hogy a szükséghez képest az egyes szakokból bevezető előadások tartassanak; végre

4. hogy a jelöltek (semináriumokban s természettudományi intézetekben) tervszerűen vezetett gyakorlatokban a tudomány eszközeivel s módszerével önálló munkásság útján is minél alaposabban megismerkedjenek.

II. *Az internátus körébe esik a jelöltek szakismereteinek s általános műveltségének kiegészítése és fejlesztése.* E célra az internátus vezetősége gondoskodik arról, hogy

1. a jelöltek az egyetemi előadásokat helyesen fölfogják s a rendelkezésre bocsátott eszközökkel alaposan földolgozzák; hogy

2. általános műveltségöknek s középiskolai ismereteiknek hiányait és hézagait kiegészítsék; végre

3. hogy egy modern nyelvet mennél tökéletesebben elsajátítsanak.

Kivánatos, sőt szükséges oly intézkedés, mely lehetővé tegye, hogy az internátus tagjainak e gyakorlataiban más tanárjelöltek is részt vehessenek.

III. *A gyakorlati tanítást a tanárképző intézet gyakorló iskolájában vagy más (esetleg e-célra külön berendezett) budapesti középiskolában sajátítják el a jelöltek, rendszerint az V-dik*